

NA ČEM *se* SMAŽÍ INDONÉSIE

Primární tropický deštný les (provincie Západní Sumatra, Indonésie)

Foto: Sukhvinder

87 % palmového oleje pochází z Indonésie a z Malajsie. V Indonésii je zároveň druhý největší tropický les světa, který se s každou novou kapkou palmového oleje nenávratně ztrácí.

Výstava fotografií

NA ČEM *se* SMAŽÍ INDONÉSIE

KDYŽ SE ŘEKNE SUMATRA (největší indonéský ostrov) ...

... mnozí z nás si představí hustý deštný les, ve kterém se prohánějí orangutani a další tisíce druhů exotických zvířat. Realita je dnes ale jiná. **Tropický ráj s panenskou přírodou ustupuje závratnou rychlostí plantážím palmy olejné.** Rozsáhlé plochy plantáží této plodiny určené především na vývoz zabírají také půdu, která dříve sloužila k pěstování plodin pro místní spotřebu. Tím je ohrožena potravinová soběstačnost a bezpečnost místních lidí.

Palmový olej je v Evropě nejběžněji používaným rostlinným tukem. Náš šampon, mýdlo, margarín, sušenky, zmrzlina, čokolády či bramborové lupínky – všechny tyto výrobky obsahují palmový olej. Dále ho najdeme také v čisticích prostředcích, krmivech pro zvířata a v rostoucí míře také v pohonných hmotách (palmový olej slouží jako surovina pro výrobu bionafty).

Náš tým dobrovolníků se vydal přímo na Sumatru, aby vám přinesl svědectví o tom, jaké dopady má pěstování této monokultury na životní prostředí a na místní komunity. Povíдали jsme si s příslušníky místního kmene Suku Anak Dalam, se zaměstnanci palmových plantáží, drobnými zemědělci pěstujícími palmu olejnou, zástupci neziskových organizací i státní správy. Navštívili jsme dvě provincie – Jambi, kde již palma olejná zabírá většinu úrodné půdy, a Západní Sumatru, kde se plantáže teprve začínají rozrůstat. Skrze objektiv fotoaparátů účastníků cesty a jejich indonéských přátel se můžete na Sumatru přenést i vy.

Hlad nepřijímáme!

Hlad nepřijímáme! je společný projekt analytického centra Glopolis, italské, řecké a nizozemské pobočky organizace ActionAid a organizací Peoples Solidaires (Francie) a Ekvilib Institute (Slovinsko). Aktivity v České republice probíhají pod hlavičkou kampaně Česko proti chudobě, která zaštiťuje osvětové aktivity mnoha dalších českých neziskových organizací (ADRA, ARPOK, Hnutí Duha, Na Zemi atd.). Hlavním cílem je upozornit veřejnost na problém hladu a možnosti jeho řešení. To se nám daří především díky osvětovým akcím pořádaným dobrovolníky (tzv. „vyslanci projektu“) v různých koutech České republiky.

ČESKO **CHUDOBĚ**

Jak jsme se dostali k tématu palmového oleje?

Jedním z hlavních témat, kterým se projekt zabývá, je **potravinová bezpečnost ve světě**. Čím hlouběji se tématem zabýváme, tím více zjišťujeme, že **naš moderní život je ve skutečnosti propojen s hladem a chudobou v rozvojových zemích**. Proto jsme se v našich kampaních zaměřili na téma **zodpovědné spotřeby**.

Příkladů, kdy naše spotřeba ovlivňuje dění na druhém konci planety, je mnoho. Proto jsme se rozhodli zaměřit na jeden konkrétní příklad. Na surovinu, která je jednou z nejproblematictějších a zároveň nejskrytějších položek v našem nákupním košíku – **palmový olej**.

„Často si ani neuvědomujeme, jak je náš životní styl provázán s děním na druhém konci světa. Palmový olej je skvělým příkladem této provázanosti. Většina z nás ho, aniž by o tom věděla, v různých formách konzumuje každý den.“

Vendula Kratochvílová, vyslankyně projektu a účastnice cesty do Indonésie

Plantáže palmy olejné (provincie Jambi, Sumatra)

Foto: Jana Harušťáková

Každý rok přibudou v Indonésii plantáže palmy olejné o rozloze 300 000 ha (tedy zhruba o velikosti Libereckého kraje).

Mizející tropické lesy

Sumatra, šestý největší ostrov světa, se pyšní obrovským přírodním bohatstvím, obzvláště jedním z nejbohatších ekosystémů světa – tropickým deštným lesem. Během posledních 35 let však byla více než polovina tohoto lesa vykácena. Ročně zmizí v Indonésii rozloha lesa odpovídající jedné pětině území České republiky, tedy zhruba 1,5 milionu hektarů (z toho půl milionu na Sumatře). To je jedním z hlavních důvodů, proč UNESCO zařadilo část sumaterského lesa na „Seznam světového dědictví v ohrožení“.

Vliv na změnu klimatu

Podle oficiálních odhadů vzniká při odlesňování přes dvacet procent všech emisí oxidu uhličitého a dalších uhlíkatých plynů na světě. Proto se Indonésie stala 3. největším producentem skleníkových plynů na světě (po USA a Číně). Indonésie tak významně přispívá ke změně klimatu.

Bohatství indonéských tropických lesů

Bohatá fauna pralesa na Sumatře zahrnuje zhruba 600 druhů ptáků a 200 druhů savců. Nejznámější jsou orangutani, sumaterský tygr nebo nosorožec. Vzhledem k mizejícím pralesům se vytrácejí i tyto druhy. Orangutany (v indonéštině „lesní lidé“), kteří se dříve vyskytovali na celém ostrově, dnes už najdeme jen na několika málo místech (například v provincii Severní Sumatra). Ztráta jejich přirozeného prostředí je při hledání potravy často zavede na palmové plantáže. Tam jsou ale považováni za škůdce a v rukavičkách se s nimi rozhodně nejedná.

Biodiverzita tropického lesa je nenahraditelná. Odhaduje se, že dnešní tropický les na Sumatře je domovem asi 10 tisíců druhů rostlin, včetně 17 endemických druhů. Jedním z nich je královna sumaterské flory – *Rafflesia Arnoldii* – kterou nenajdeme nikde jinde než na dvou indonéských ostrovech Sumatře a Borneu. Tato rostlina se může pochlubit největším květem z rostlinné říše a také nevábným zápachem po zkaženém mase. Její květ může dosáhnout průměru více než 1 metr a váhy kolem 10 kilogramů.

Ohrožený „lesní muž“ (provincie Severní Sumatra)

Foto: Michal Ortcykr

Každý den je kvůli palmovým plantážím zabito 6-12 orangutanů.

Královna sumaterské flory *Rafflesia Arnoldii* (provincie Západní Sumatra)

Foto: Jana Klápková

Palma olejná

Palma olejná (*Elaeis guineensis*) je tropická rostlina z čeledi arekovitých, která pochází původně z rovníkové Afriky.

Produkce palmového oleje dosahuje každoročně zhruba 50 milionů tun. V roce 2000 se palmový olej stal nejdůležitějším a nejvíce obchodovaným rostlinným olejem na světě. Největším dodavatelem palmového oleje je Indonésie, která v roce 2010 vyvezla 16 milionů tun. Indonésie v roce 2006 předstihla Malajsii a dohromady tyto dvě tropické země produkují téměř 90 % palmového oleje. Mezi další producenty patří například Papua Nová Guinea, Benin, Pobřeží slonoviny a Honduras. Hlavními dovozci jsou EU-27, Čína a Indie.

Palma olejná s plody (provincie Jambi, Sumatra)

Foto: Jana Klápková

Celková rozloha palmových plantáží je 12 000 000 ha (1,5 x více než je celková rozloha ČR).

Plody palmy olejně

Foto: Jana Harušťáková

Zelená poušť

Plantáže palmy olejné se dají bez nadsázky označit jako „zelená poušť“. Nezasvěcenému pozorovateli mohou z dálky připomínat na biodiverzitu bohaté tropické lesy. Realita je však této představě na míle vzdálená. V palmové plantáži najdeme jen několik málo druhů rostlin, které dokáží odolávat obrovským dávkám chemických hnojiv a pesticidů. Pesticidy používané na plantážích mají samozřejmě negativní dopad také na kvalitu podzemní vody. Toto prostředí neposkytuje dost potravy pro divoká zvířata, která nejsou vítána ani ze strany majitelů plantáží.

Mladé palmy jsou často sázeny přímo do mokřadů. Vlhká půda tropického lesa se pod palmovou plantáží mění na suchou neúrodnou planinu, protože palmy olejné jsou jako velké houby. Jeden strom spotřebuje až 30 litrů vody za den. Díky takto drastickému zásahu do přírody se mnohé oblasti musí vyrovnávat s extrémními podmínkami, jako je nezvyklé vedro, záplavy či sesuvy půdy.

Co bude po zániku plantáže?

Po zrušení plantáží (po zhruba 25-30 letech, kdy už jsou stromy příliš vysoké pro sklizeň) zbude na jejich místě jen neúrodná jílovitá půda. Nenašli jsme však nikoho, kdo by se touto situací zabýval. Na otázku, co se stane, až půda nebude schopná dále plodit, odpověděl vedoucí Oddělení lesů a plantáží v Dharmasraye (Západní Sumatra), že půda bude vrácena zpět místním komunitám. Plán na její rekultivaci ale neexistuje.

Zelená poušť (provincie Jambi, Sumatra)

Foto: Jana Harušťáková

Mladý muž z kmene Suku Anak Dalam (provincie Západní Sumatra)

Foto: Fatris Mohammad Faiz

Kmen Suku Anak Dalam

Suku Anak Dalam (Děti lesa) neboli Orang Rimba (Lidé z lesa) je původní kmen provincie Jambi a zároveň jeden z posledních sumaterských kmenů, jehož tradiční způsob života je plně závislý na tropickém lese. Tito lidé se živí lesním ovocem a divokými zvířaty. Jejich specialitou je sběr lesního medu ze stromů vysokých až 90 metrů. Některé rodiny si již osvojily zemědělské znalosti a pěstují maniok a další plodiny. Členové kmene stále udržují tajemné rituály, které vám rádi popíší, ale nikdy se jich jako člověk z venku nebudete moci zúčastnit. Při nich často používají různé posvátné rostliny, jako například keř sentubung. Kůra keře se položí na hlavu novorozence při rituálu, kdy místní stařešina vybírá pro nového člena kmene správné jméno. Jméno má pro lidi z kmene Suku Anak Dalam hluboký význam. Pokud někdo zemře, jeho jméno se již nesmí vyslovit a celá rodina se musí přestěhovat na jiné místo (tato tradice se nazývá melangun).

Pod vlivem vládních programů na integraci „Dětí lesa“ do většinové společnosti a ubývání jejich životního prostředí v důsledku kácení tropických lesů dnes žije tradičním způsobem jen malá část jejich populace. Ze zhruba dvousettisícové komunity si zachovalo tradiční způsob života pouze 1 500 jedinců. Tyto tradiční komunity se vyskytují především v provincii Jambi a v jižních částech provincie Západní Sumatra.

Děti lesa v palmových plantážích

Mnoho příslušníků Suku Anak Dalam se stále nechce vzdát nomádkého způsobu života. Dříve se po smrti některého z členů přesouvali o 75 až 100 km, dnes se vzdálenost zkrátila na zhruba 20 km, protože zbývající kousky lesa už neumožňují větší rozlet. Velká část těchto kočovníků je tedy kvůli ubývání lesů nucena usadit se přímo v palmové plantáži.

Tito lidé žijí na hranici dvou světů. Svůj domov – les – museli opustit, ale zařadit se do běžné společnosti je pro ně nepředstavitelné. Zatím tedy přežívají v přístřešcích ze dřeva a igelitu, které vždy po nějaké době opouštějí, a vydávají se hledat nový domov. Pestrou stravu, kterou jim dříve nabízel tropický les, nahrazují divoká prasata – téměř jediní tvorové, kteří v plantážích přežívají.

Podle vedoucího Oddělení lesů a plantáží v Dharmasraye (Západní Sumatra) tkví problém Suku Anak Dalam právě v tom, že se nedokáží přizpůsobit, tedy usadit. Jejich kočovný život po plantážích jim prý vyhovuje. Ve skutečnosti však tito lidé většinou nemají možnost volby.

Úlovek kmene Suku Anak Dalam (provincie Západní Sumatra)

Foto: Fatris Mohammad Faiz

Nový domov Děti lesa

Protože členové kmene Suku Anak Dalam nemají žádnou trvalou adresu a nevlastní osobní dokumenty, pro státní aparát prakticky neexistují. Nemohou tedy mít žádná sociální, kulturní ani ekonomická práva (např. právo vlastnit půdu).

Těm, kteří se přece jen rozhodnou usadit, pomáhá například místní nezisková organizace Perkumpulan Peduli. To je případ rodiny Ibu Marni, která žije už dva roky na úbočí mezi tropickým lesem a palmovou plantáží. Díky organizaci Perkumpulan Peduli zde získala několik hektarů, které může se svou rodinou obhospodařovat. Učí se pěstovat plodiny jako je maniok, lilek, chilli, cukrová třtina a různé ovoce (banány, papája atd.).

Zvyknout si na nový usedlý způsob života podle nich ale není lehké. „Nemáme na výběr,“ říkají.

*Kmen Suku Anak Dalam ve svém obydlí ze dřeva a igelitu
(provincie Západní Sumatra)
Foto: Vendula Kratochvílová*

*Ibu Marni
Foto: Vendula Kratochvílová*

Pracovníci na palmové plantáži (provincie Západní Sumatra)

Foto: Jana Kláková

Plantáž nerovná se pokrok

Mnoho lidí se domnívá, že zahraniční investice a poptávka po místní produkci přináší do rozvojových zemí pokrok a nová pracovní místa. Produkce palmového oleje sice zvyšuje ekonomické ukazatele jako je hrubý domácí produkt (HDP), avšak pro obyčejné místní lidi a přírodu znamená spíše pohromu než pokrok. Bohatnou především velké národní a mezinárodní společnosti, které vydělané peníze často převádějí do zemí s nižší či nulovou daňovou zátěží (tzv. daňových rájů) a peníze tedy mizí ze země, aniž by byly použity na zlepšení situace místních lidí. Další velká část zisků se ztrácí prostřednictvím korupce. „Indonéské lesy a jejich průmyslové využití je zdrojem „neomezené“ korupce“, říká zástupce předsedy indonéské Komise pro vymýcení korupce.

Práce na plantážích

Vytvořených pracovních míst je na plantážích ve skutečnosti velmi málo. Na tyto práce jsou navíc často najímáni lidé z jiných indonéských ostrovů, kteří pak mají menší nároky i možnosti bojovat za svá práva. Platy dělníků na plantážích se pohybují kolem 1 milionu indonéských rupií (tedy zhruba 2000 Kč) za měsíc. Tato nízká mzda těžko pokrývá základní životní potřeby dělníků a jejich rodin.

Podmínky žen pracujících na plantážích jsou většinou ještě horší. Setkali jsme se s 6 ženami, které měly dohromady za úkol obdělat za měsíc 50 ha plantáže. Tyto ženy pracují sedm dní v týdnu, aby stihly opracovat daný úsek včas. Měsíční plat jedné pracovnice byl pouhých 500 000 rupií za měsíc.

Drobný pěstitel sklízí plody palmy olejné (provincie Jambi, Sumatra)

Foto: Jana Haruštáková

Postavení drobných pěstitelů palmy olejně

Kromě velkých společností, které obhospodařují více než polovinu indonéských palmových plantáží, se pěstováním palmy olejně zabývá i zhruba 1,5 milionu drobných zemědělců (ze zhruba 250 milionové populace).

Někteří z nich jsou součástí systému „nucleus – plasma“. Tento systém zavedený indonéskou vládou na podporu drobných zemědělců zavazuje každou velkou společnost, která zakládá novou plantáž palmy olejně, aby část rozlohy plantáže vyhradila k obdělávání místním lidem. Ti dostávají většinou půdu o rozloze 2 hektarů (tzv. 1 kopling). Na oplátku musí svou produkci prodávat ke zpracování právě společnosti, která půdu poskytla.

Drobní pěstitelé palmy olejně, kteří nejsou součástí tohoto schématu, ale pěstují palmu na vlastní půdě, mají často výrazně zhoršené podmínky. Nemohou svoji úrodu prodat přímo společnosti, která plody zpracovává, protože tyto společnosti jsou ochotné odkoupit pouze velké množství plodů. Proto každá společnost uzavírá smlouvy s velkými obchodníky, kteří jí dodají potřebné množství plodů. Drobní zemědělci však často nemohou svoji produkci prodat ani těmto obchodníkům. Ti mají totiž podobné smlouvy s dalšími lokálními obchodníky, kteří jim dodávají smluvené množství. Tak vzniká několikastupňový systém překupníků. Drobný zemědělec je na konci tohoto řetězce prakticky bez možnosti vyjednávat o ceně. Jeho zisky jsou tak velmi omezené.

Drobný pěstitel rýže (provincie Západní Sumatra)

Foto: Jana Harušťáková

Potravinová soběstačnost na Sumatře

Když přejedete z Jambi do provincie Západní Sumatra, naskytne se vám zcela jiný obrázek. Nekonečné plantáže palmy olejně zde nahrazují rýžová pole a další základní potravinářské plodiny pro místní spotřebu. Západní Sumatra je tak provincií, která zásobuje potravinami i ostatní indonéské provincie, které již přeměnily svou ornou půdu na plantáže plodin pro vývoz.

Například provincie Jambi je zcela odkázaná na dovoz potravin ze Západní Sumatry nebo dokonce ze zahraničí. V roce 2009 zasáhlo Západní Sumatru velké zemětřesení, a tak nebylo možné zajistit dost rýže na vývoz. V té době proto musela provincie Jambi spoléhat dokonce na dovoz rýže z Vietnamu, což výrazně podkopalo potravinovou bezpečnost místních lidí.

V současné době se ale už i nejúrodnější oblasti Západní Sumatry nenávratně mění na „zelenou poušť“ plnou palem (například oblast Dharmasraya a Pasaman). Kde se budou tedy pěstovat potraviny pro místní lidi?

Máte ho doma i vy

Asi 50 % všech balených potravin v supermarketech obsahuje palmový olej. Používá se pro výrobu potravin, kosmetiky, detergentů, zvířecího krmiva a v rostoucí míře také pro výrobu biopaliv (konkrétně bionafty).

V roce 2012 bylo do České republiky dovezeno 18 197 tun palmového oleje, k jehož vypěstování bylo zapotřebí plochy zhruba 4 500 ha. Na jednoho obyvatele ČR tak připadají zhruba 4,5 m² na palmové plantáže. Ve skutečnosti bude tato plocha mnohonásobně větší, pokud zahrneme olej obsažený v dovezených produktech.

Vliv na zdraví

Palmový olej má vliv nejen na oblasti, kde je produkován, ale také na naše zdraví. Stejně jako živočišné tuky, obsahuje palmový olej velké množství nasycených mastných kyselin. Ty zvyšují riziko obezity a cévních onemocnění, která představují v ČR nejčastější příčinu úmrtí.

Jak můžeme situaci zlepšit?

Mnoho lidí se domnívá, že jednotlivec nemá na dění ve světě žádný vliv a proto nenese žádnou zodpovědnost. Opak je ovšem pravdou. **Ještě nikdy neovlivňoval každý z nás dění na opačném konci světa tolik jako dnes.**

Většinou to však děláme neuvědoměle, a proto za sebou zanecháváme i stopu, na kterou bychom neměli být pyšní. Změně situace k lepšímu brání především lidská neinformovanost a lhostejnost, případně rezignovanost. Jedině všeobecně panující myšlenka, že jednotlivec stejně nemůže nic změnit, udržuje v chodu systém, jehož hlavní hybná síla (široká veřejnost) zůstává nehybná. Možností, jak ovlivňovat dění ve světě, je více.

„Moc děkuju všem, kteří se zajímají a starají o komunity žijící kolem palmových plantáží. Obchodníci a naše vláda nemyslí na vliv těchto plantáží na tyto lidi, myslí jen na peníze. Proto použijte méně palmového oleje ...“

Nursanti (učitelka, provincie Jambi)

KONKRÉTNÍ KROKY:

-)(Zajímejte se o původ potravin a složení potravin a dalších výrobků, které denně používáte. **Vaše rozhodnutí mezi regály supermarketu je skutečně velmi důležité.**
-)(**Informujte ostatní** o tom, co jste se problematice palmového oleje dozvěděli. I vaše rodina a přátelé mají právo vědět o důsledcích svých každodenních rozhodnutí.
-)(Pokud nejsou informace na výrobcích dostačující, výrobek nekupujte a požadujte od výrobce nápravu. Máte právo na všechny informace, které vám umožní se přesvědčit o zodpovědnosti svého nákupu.
-)(Nebojte se kontaktovat velké společnosti produkující, dovážející a prodávající palmový olej či výrobky, které ho obsahují. Ptejte se na důsledky produkce palmového oleje na místní přírodu a komunity a na ochotu společnosti se tímto problémem zabývat.
-)(Zapojte se do občanských iniciativ organizujících kampaně, požadující zodpovědnou produkci palmového oleje či změnu legislativy týkající se biopaliv.

Jaká je spojitost mezi vaším nákupem a situací v Indonésii?

Zdroj: Rainforest Action Network
(<http://understory.ran.org/palmoilgraphic/>)

**Chcete vědět víc?
Zapojte se do projektu Hlad nepřijímáme!**

<http://glopolis.org/cs/palmovy-olej/>, info@glopolis.org

Tato publikace vznikla s podporou Evropské unie (<http://ec.europa.eu/>) a České rozvojové agentury (www.czda.cz). Za její obsah nese výhradní zodpovědnost analytické centrum Glopolis. Obsah nemusí nutně odrážet postoje sponzorů. Publikace je vytištěna na recyklovaném papíře, graficky zpracovala Kristýna Mothejzíková.